

Marijana Gušić, Zagreb

PRASLAVENSKA BAŠTINA U MEĐIMURJU

Međimurje, ovaj naš dobro nam poznati kraj, nema nekih grandioznih spomenika u kamenu ili bronci, nema katedrala ni dvoraca, ne ističe se monumentalnim djelima. A ipak, ova zemlja između Mure i Drave dala nam je jedan od naših najljepših i najvrednijih spomenika. To je svima nam poznata i draga **međimurska popevka**. Taj naš spomenik je »aere perennius«, trajniji od mjedi, lišen materijalnog oblikovanja, a izražen u zvuku, u tonu, u melodiji pučkog pjeva. Izvan dohvata grube materije, samo po svom melosu i poetskom stihu međimurska je popevka dominantna u našem muzičkom folkloru. Drevna baština očuvana je u međimurskom pjevanju u kojem arhaična pentatonska ljestvica još uvijek zvuči životnom snagom mada je pokrivena patinom udaljenih vremenskih zbivanja. Uporedo s nadolaženjem slavenskih naroda na njihovu putu iz dalekih nama nepoznatih genocentara, u kojima su se u pradavnoj doba začele poljodjeljske kulture, pentatonička je glazba pratila Slavene tada kad su ovi narodi još kao kompaktan etnički organizam ulazili u složeno društvo evropske kulturne zajednice. To se zbivalo na pomolu naše ere, a na širokom prostoru s obje strane Karpata i na srednjem Dunavu s njegovim velikim pritocima.

Svi mi veoma cijenimo istančanu muzikalnost međimurske popijevke pa je stavljamo u težište naše naučne pažnje. Otkako je pred pedeset i više godina naš muzikolog Vinko Žganec, i sam rođen Međimurac, prodornom intuicijom i neumornim radom digao arhaičan međimurski melos iz anonimnog postojanja, oteo ga zaboravi i s tim ga uložio u naša savremena doživljavanja, — na čemu mu zauvijek ostajemo zahvalni, — međimurska je popijevka ponovno stekla stvaralački impuls. Danas znamo da je pentatonika Međimurja i bliže Podravine jedna od onih visoko pozitivnih folklornih pojava koja nas Hrvate povezuje s ostalim slavenskim svijetom. U našem bogatom tonskom folkloru taložili su se različiti kulturni dometi od prastarih vremena na samom osvitu civilizacije rođene na obalama Sredozemlja, ali od svih tih složenih komponenata, pentatonika je izrazito slavenski element sačuvan u tradiciji najsjevernijih dijelova Hrvatske još iz razdoblja ranih etnogenetskih tokova u ovoj zemlji.

Pred nama stoji pitanje kako to da se upravo u ovom dijelu hrvatskih zemalja, u kutu na Dravi i Muri, sačuvala i u punoj muzikalnoj čistoći održala stara slavenska pjevna baština. Pod kakvim se uvjetima ovaj domaći tonski izraz održavao tuđim uticajima i održao se pored svih historijskih udara koje je ovaj kraj doživljavao uporedo s teškom prošlosti hrvatskih zemalja. Kako je domaći melos podnio sve one promjene koje neminovno sa sobom dovodi razvoj ostalog Podunavlja a i čitave srednje Evrope, u koji veliki prostor pripada i ovaj naš relativno nevelik kraj? Koji su to materijalni uvjeti postojali u prošlosti, kakva je bila životna osnovica iz koje je porasla međimurska popijevka i u kojoj se sačuvaio pentatonički melos, ovaj visoko oplemenjen izraz u psihičkoj nadgradnji slavenskoga sela, a koji još i danas nepromijenjeno daje karakteristiku narodu naših zemalja na Dravi. Jer svi mi znamo kako je baš kod ovog

puka razvijen, točnije urođen, smisao za tonski umjetnički doživljaj, koliko je ovaj narod muzikalno nadaren, kolika je u njegov potreba za auditivnim prihvatanjem vlastite pjesme pa i dalje, koliko izrazitih talenata svih muzičkih vidova ovaj naš kraj daje u široki svijet.

Pokušat ćemo ukratko u okviru ovoga rada potražiti odgovor na ova pitanja. U prvom redu upoznat ćemo onaj svakidašnji pribor koji sačinjava životni okvir i sad još na međimurskom selu. Tako ćemo kroz prizmu materijalnog inventara, kroz etnografsku građu Međimurja pokušati utvrditi koji su od starijih, u predaji održanih elemenata dali niz onih odlučnih komponenata s kojima rezultira cjelokupan ambijent međimorskog sela, ambijent u koji su ugrađene prastare vrijednosti međimorskog folklor.

Kao i ostali dijelovi zapadnoga Podunavlja tako je i Međimurje u antičko doba uklopljeno u rimsku provinciju Gornju Panoniju. Za velike seobe naroda i ovaj je kraj kao i ostala Panonija znatno opustio i u mnogome se vratio u stanje prvotne ekumene, kako o tom svjedoči sv. Jeronim, i sam rodom s granice dalmatinske prema Panoniji. On živo govori o tom kako su nekad cvjetna naselja opustjela, a zemlju su ponovno prekrile šume i močvare. Kad su dakle Slaveni posljednji u nizu etničkih smjena u seobi naroda zauzeli zemlju na rijekama Muri i Dravi i tu se nastanili u kompaktnom etničkom naseljenju, ovaj je kraj bio pokriven gustim šumama, prekidanim s travnjacima pririjske vegetacije uz mnogo tekućih i stajaćih voda. Nazivi kao *dubrava* tj. šuma hrasta, odnosno *duba*, i *lug*, šuma na močvarnom tlu, ostali su u nas karakteristični za prvotni šumski pokrivač u rječnim nizinama. Osim toga u Međimurju se još, iako sporadično, čuje i riječ *kneja* kao naziv za staru gustu bjelogoričnu šumu na podvodnom tlu, kako je ovu praslavensku riječ Vladimir Mažuranić našao u Pokuplju i na padinama Plešivičkog prigorja.¹

Nakon što su Slaveni zauzeli ovaj kraj kao svoj konačni zavičaj, kroz dugi period nemamo pisanih vijesti o životu u ovoj zemlji. Pa i kad se u već podmaklo doba, u 13. stoljeću ovaj kraj počinje javljati u pisanim izvorima,² još uvijek tu susrećemo gotovo istu sliku prvotno zadane geografske sredine. Riječni rukavi, potoci, močvare i bare služe tada kao međaši pa se po njima razgraničuju posjedi i utvrđuju granice, često sporne među susjedima. Tako se godine 1214. utvrđuje posjed plemena *Chor* (Cer), pa se zemlja imenom *Lusa* razgraničuje po vodama ».. prima meta terre Lusa incipit iuxta Drauam... et cadit ad stagnum que mochua(r)a vocatur... in paludem malaca nomine... ad aquam Stirne... et in caput cuiusdam fluvii que Stimisa vocatur...« itd. još i dalje pridržavajući se različitih voda i vodnih tokova.³ Do našeg se vremena ova slika znatno izmijenila, možda nešto zbog klimatskih oscilacija, ali svakako zbog nestajanja šuma, a i zbog regulacije vodnih površina i tokova. Tako se i sad u Međimurju nalazi dosta isušanih korita, a i rijeke su izmijenile svoj tok i rukave. Još do nedavna Legrad je bio na lijevoj obali Drave, a i potok Trnava u donjem je toku prebacio svoje korito. Imenom *Sratka* u 13. stoljeću zove se onaj riječni rukav koji povremeno otiče iz Drave »... aqua Zaratka, que tempore inundationis pluvie exit de Drava...«⁴ a danas je to suho korito, dok je ime ostalo potoku koji protiče kraj sela Hodošan.

1) Mažuranić V., Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik. Zagreb 1908 — 1922, str. 513. s. v.

2) Horvat R., Povijest Međimurja. Zagreb 1907, str. 22.

3) Smečiklas T., Codex diplomaticus etc. IV, Zagreb 1907, str. 22. (Dalje *Cod. dipl.*)

4) Isto IV, str. 79.

U Međimurju nema više nekad velikih neprohodnih močvarnih šuma. Samo još kod ušća Mure u Dravu zadržao se donekle značaj dubrave gdje zadnji primjerci hrasta lužnjaka stoje onako kako to često ranije susrećemo u izvorima »... magna arbor ilex, que vulgo hrast vocatur«.⁵ Ili su to bili prostrani travnjaci u kojima su osamljeno stajali predstavnici one specifične topole, tako značajne za nizine na Savi i Dravi, poznate po imenom **jagnjed**. To je u izvorima »arbor iagmed«,⁶ lijepo granato stablo koje danas uzmiče pred nedavno unesenim vrstama topola. Praslavensku riječ jagnjed pozajmili su od nas Mađari i prenijeli je kao **jegenye** na jablan. I ako je i riječ **jablan** također opće-slavensko dobro, ipak je taj naš naziv, s kojim su kajkavci do nedavna nazivali stablo jabuke,⁷ prenesen na visoki vitki jablan kasno, tek tada kad je ovo ukrasno stablo u naš pejzaž ušlo s Orijenta, i to tek nakon što su ga feudalni dvorci prihvatili kao modni egzot u svoje aleje i parkove. Guste šume i bujne livade, odavna su bile glavno bogatstvo Međimurja pa šume kod nas, kao i drugdje, nisu služile samo za drvenu građu, već i za tov svinja, poznatih u autohtonim vrstama kao **pikača** i **bagun**. Dubrava, — **zelena dubrava** međimurske popijevke, s jedne je strane dakle pružala ekonomsku osnovicu ovom narodu, a s druge strane ove su šume i močvare kroz stoljeća bile glavna zaštita domaćem naseljenju od došljaka i napadača. Pored toga šuma je oduvijek činila prirodnu među između naselja koja su prvotno ležala razdaleko jedno od drugoga na krčevinama oko voda. Takav položaj, koji govori o prvotnom naseljenju ove zemlje, zadržala su sela u Međimurju do danas. Za razliku od seoskih naselja u susjednim regijama, prema kojima naseljenje ove zemlje postepeno prelazi, međimurska sela pokazuju svojevrsnu strukturu naselja. Dok se u gornjem Međimurju pojedinačno već javljaju osamljene jedinice koje zatim dalje u pobrđu Prekomurja i Slovenskih gorica daju karakterističnu sliku rijetkih alpskih nasobina, dotle se na Dravi, a pogotovo dalje u Podravini na desnoj obali Drave, javlja oblik naselja položenog duž ceste. To su u pravilu velika nizinska sela, Seoske kuće su jednolike, pravilno orijentirane tako da u dva reda prate glavnu prometnu arteriju, pa u tom prepoznajemo u racionalizmu planiranu obnovu nizinskih sela nakon ratova za oslobođenje. Dalje od ovog graničarskog areala, u Kalničkom i Zelinskom prigorju sela su osrednje veličine, a okupljena su oko svog središta koje svagda čine crkva, zdenac i lipa, jedno ili više stabala na slobodnom, nevelikom prostoru kraj crkve. Ali već preko Drave, na pobrđu Ivančice—Očure započinje gusta mrežasta struktura onog seoskog naselja, u kojoj sitni zasecci pokrivaju bregovito, gusto naseljeno Hrvatsko zagorje, gotovo bez kohabitacionih jezgara. Međimursko selo međutim, kako je to najbolje izraženo u donjem, izrazito nizinskom dijelu, razlikuje se znatno od svih ovih nabrojanih naseobenih tipova.

U prvom redu međimurska sela su velika i mnogoljudna. Ipak u tim zgrupnutim naseljima nema centripetalne jezgre koja bi tvorila organsko središte svog naselja. U zbitoj strukturi međimurskih sela, koju sliku ova naselja danas

5) Među ostalim npr. i Cod. dipl. IV, str. 284., u Turopolju god. 1228.: „ad arborem crast“, i str. 285.: „ad arborem chrast“. Upor. i Cod. dipl. IV, str. 517., god. 1252.: „sex arboreds, que dicuntur harast“, te str. 518.: „arbor que horost dicitur“.

6) Tako Cod. dipl. IV, str. 262., god. 1244., a Cod. dipl. IV, str. 79., god. 1239.: „ad arborem que vulgo dicitur iegune“, koja grafija već slijedi mađarski izraz jegenye, kako je to obično u slavonskim dokumentima 13. i 14. stolj. u naznakama za vrste drveća.

7) A i ranije, kako to čitamo npr. Cod. dipl. IV, str. 79., god. 1257.: „ad arborem. que dicitur jablan, id est pomerium.“

Imaju, još se može razabrati početni impuls, po kojem je nastalo prvobitno naselje. U pravilu, položaj takvog naselja zadan je s prisustvom vode, osobito neke oveće stajačice, potočnog meandra ili već mrtvog riječnog rukava. Danas međutim na tim položajima više nema vode, pa pašnjaci na blago valovitom terenu s ponekom mlakom ili lokvom za višeg vodostaja čine otvoren prostor posred naselja. To je prostor gdje je ranije stajala ili proticala jača voda usred naselja. U posljednja dva stoljeća međimurska sela naglo su se razrasla, pa pogotovo sad u naše dane postepeno, ali brzo, gutaju taj svoj središnji prostor. Ali crkva ni sajmeni prilazi ni sada ne gravitiraju u taj prostor, nego leže ekscentrično na obodu takvog velikog okupljenog naselja. Takva su sela i sad npr. Sv. Marija sa starijim imenom Oltarec, Gornji i Dolnji Vidovec, Dekanovec, pa i negdašnji oppidum Prelog, koji je i pored naseljenih **purgara-hospites** već odavna utonuo u svoju ruralnu okolinu. Jedno od manjih međimurskih sela, to je Sivica, i sad je još smješteno u krugu oko svoje velike bare. Od te se vode radijalno razilaze putovi koji vode u polje, na njive i oranice i dalje na pašnjake i seoski gaj. Skupine seoskih kuća i okućnica, utonule u zelenilo voćnjaka, zauzimlju segmente omeđene tim radijalnim putovima. U takvom naselju upravo ove pojedine grupe domaćinstava čine osnovne aglomeracione jedinice. Seoske kuće ne gledaju na put, one su okrenute u svoja dvorišta pa se zapravo u tim dvorištima odvija život takvog naselja. Dok je u opisanim naseljima uz cestu glavni put onaj faktor koji povezuje susjedne kuće u zaseobenu cjelinu, pa cesta čini životnu arteriju takvog sela, u međimurskom selu cesta ili put ne spajaju, nego razdvajaju skupine kuća. A svaka od tih skupina čini aglomeracionu jedinicu za se, no ipak su sve skupine povezane u cjelovit zaseobeni organizam, jer se ni po svom smještaju, a ni po funkciji ne izdvajaju iz te cjeline onako kao npr. osamljena alpska domaćinstva ili zaseoci u Hrvatskom zagorju. Tako se velika međimurska sela sastoje zapravo od kućnih grupa koje u pravilu nose isto prezime. To su dakle prvotno porodične zajednice, koje su se iz početne jezgre jednog roda razgranale i naselile manje više koncentrično oko zajedničke vode unutar svojih njiva i oranica. Početni impuls ovakvog sela zadan je sesilnom nastambom jednog roda uz vodu na krčevini koja je pružala plodno tlo poljodjelcu. Kako se rod povećavao, tako je naselje raslo pružajući se u filijalnim grupama, nekad očito porodičnim zadrugama, ali zadržavajući se u okviru istog naselja. Prvotna rodovska struktura međimurskih nizinskih sela nalazi potvrdu i u imenima ovih naselja.

Neka od ovih naselja poimence se spominju u izvorima 13. stoljeća, tako Nedelišće, Prelog, Subotica kao oppida, a sela su Belica, Palimovec, Šenkovec, Buzovec, Zebanec, Sveti Križ, Otok i Goričan,⁸ pa to govori za postojanost naseljenja ove zemlje. Međutim većina današnjih međimurskih sela nosi ime s dočekom na -ec ili -vec. U starijim zapisima to je katkada -ovch, -ouch ili -och, ali se javlja i grafija -uczi, -vczi. Danas u izgovoru domaćih čuje se u pravilu dočetak -ce, -vce. Tako npr. Vratišince (ne kako je službeno Vratišinec), Pribislavce, Dekanovce itd., a ovakvim nominativima odgovara genitiv iz Vratišinec, iz Pribislavec, iz Dekanovec. Osnovni oblik ovih toponima očito stoji u nominativu plurala pa, kao u većini mjesnih imena u Hrvatskoj, ovakvo ime samo po sebi označuje rod, pleme, naselje istog porijekla, i ako u kasnijem razvoju

8) Horvat R., nav. djelo, str. 22 i 23.

ne mora ostati u krvnom srodstvu, nego u vezanoj gospodarskoj zajednici. U najviše slučajeva takva su seoska imena pravi patronimici pa u nekima još prepoznajemo prvotni antroponim, kao npr. Pribislav, Držimer ili Dražimer, a možda i Vratislav. Po tomu porijeklo ovih naselja potiče iz ranoga srednjeg vijeka, prije nego što su u slavenske rodove unesena imena iz zapadnog kulturnog kruga (Egidije, Tristan, Christian), a svakako davno prije nego što su za protureformacije prevladala strogo crkvena imena. Po analogiji isti imenski oblik prenosi se i na kraljevske jobage (Kraljevec Gornji i Dolnji) a i na patrocinij domaće crkve (Vidovec, Mihaljevec). Pa i novo naselje Kvitrovec, kako mi je to dr Žganec ukazao, zove se po Kvitru koji se tu naselio iz nedalekoga Dekanovca.

Po svom postanku dakle međimurska su sela arhaična rodovska naselja s imenom svog pretka, da li faktičnog ili mitskog heroja eponima.⁹ Tek u doba kad rodovska tradicija gasne, u ove se toponime uvlači feudalna ili crkvena podloga.

Malo je nizinskih sela u Međimurju s drugom imenskom tvorбом. To su najprije imena po šumi (Dubrava, Hrašćan) a i po pojedinih istaknutim stablama (Podbrest). Imena kao Turčišće (stariji oblik Torčišće), Dvorišće i Nedelišće s dočekom na -šte, -šće protističu iz naziva mjesta gdje nešto stoji ili je ranije stajalo. I oppidum Čakovec sijelo je porodice Čaka, samo što ovdje prvotno gentilni oblik mjesnog imena služi već razvijenoj feudalnoj nastambi. Tako su i neka druga imena izvedena iz ličnog imena zemaljskog gospodara (npr. Buzovec),¹⁰ a i imena s dočekom na -an bit će da su izvedena iz antroponima (Goričan, Hodošan). Sano nekadašnja oppida to su Kotoniba, Subotica, Prelog i Mursko Središće nisu gentilna, jer su u tim mjestima godine 1264. kraljevom odredbom naseljeni **hospites**, stranci.¹¹ Ali ova kolonizacija kasnije uranja u seoski ambijent tako da se njihovi stanovnici ni po čem ne razlikuju od ostalog seoskog stanovništva.

Od malih sela Peklenica, Sivica i oveća Selnica nekad su morale biti **vesi** sudeći po imenima u singularu ženskog roda, ali sam naziv **ves** susrećemo svega u imenu Savska Ves u ranijoj grafiji Saszka, Sanska ili Sadska Ves. Novo Selo kao mjesno ime postoji u izvorima 17. stoljeća. Sasvim drugu imensku tvorbu susrećemo u gornjem Međimurju, na Goricama. Uporedo s prevladanjem alpskog tipa pojedinačnih nastambi ovdje se javljaju mjesna imena s dočekom na -šćak, a to odgovara naseobini nazvanoj po individualnom vlasniku, odnosno po inokosnoj porodici.

Od 13. stoljeća dalje možemo u spomenicima pratiti neka od međimurskih naselja, a to se zatim godine 1334. upotpunjuje još sa dvanaest sjedišta crkvenih župa, od kojih njih jedanaest možemo ubicirati u današnja naselja.¹² Kako se broj župa tokom 14. i 15. stoljeća sporo povećavao, to i u popisu župa zagrebačke biskupije iz godine 1501. nalazimo ista sjedišta što govori za postojanost ovih starih naselja. Nakon mnogih promjena zemaljskih gospodara u 17. stoljeću Zrinski zadobivaju Međimurje gotovo kao cjelovit posjed. Prema konfiskacio-

9) V. Gušić M., Osnovni problemi u etnografiji Međimurja. Rad kongresa folklorista Jugoslavije 1957. Zagreb 1959, str. 19 i d.

10) Prvi put „villa Buzad“ god. 1260, selo nazvano po obitelji bana Buzada. Horvat R., nav. dj. str. 39.

11) Isto str. 51.

12) Buturac J., Popis župa zagrebačke nadbiskupije od god. 1334. PO Zbornika zagrebačke biskupije 1094 — 1944, Zagreb 1944, str. 5 te 40 i d.

nom popisu sela i posjeda Zrinskih i ostalih manjih posjednika vidimo već sasvim ustaljenu sliku današnjih naselja.¹³ Nešto kasnije, iz kanonskih vizitacija 1698. godine doznajemo i za broj stanovnika u međimurskim crkvenim župama (tabela 1.).¹⁴ Ako uzmemo u obzir da je u Međimurju već krajem 17. stoljeća suzbijen pokušaj reformacije, a da ostalih inovjercu u toj zemlji nije moglo biti u znatnijem broju, to je stanje stanovništva iz godine 1698. dosta pouzdano. Od tog vremena pa do danas povremeno možemo pratiti stanje pučanstva pa iz priložene tabele 2.) vidimo jaki skok porasta u vremenu do Drugog svjetskog rata.¹⁵

Ali ekonomski razvoj ove zemlje ne ide uporedo s ovim naglim porastom populacije. Šta više, od 2. polovine 18. stoljeća do Prvog svjetskog rata Međimurje sve brže osiromašuje. Šume su već iskrcene, a ekstenzivno poljodjelstvo ne daje hljeba brojnom pučanstvu. I pored toga što iseljavanje iz Međimurja kroz to vrijeme stalno raste, sela se i dalje povećavaju, i to nerazmjerno brzo u odnosu na starinsku autarkičnu privredu seoskih domaćinstava.

Već od kraja 17. stoljeća u Međimurju nema mjesta za osnivanje važnijih novih naselja. Stara naselja rastu sama u sebi, ona postaju razgranata i moćna u pučanstvu, ali ekonomski sve slabija. Npr. župa Podturen već u 17. stoljeću ima najgušće stanovništvo u bekušinskom arhiđakonatu, a broj članova u domaćinstvu tu je u prosjeku 14, dakle dvostruk prema prosjeku nizinske Hrvatske i Slavonije, a još godine 1937. u istom kraju Sv. Martin na Muri (ranije i Pomorje) pokazuje najviši natalitet u Hrvatskoj s 46,1 pro mille.¹⁶ Uz postojanost naselja uporedo ide i porast raseobene cjeline, a u izraštavanju svakog naselja zadržava se i konzervativan životni okvir s jakom tradicijom u društvenim odnosima. To se odvija u relativnoj ekonomskoj ravnoteži do kraja 18. stoljeća, ali u toku prošlog stoljeća, osobito od šezdesetih godina do Prvog svjetskog rata, dolazi do jake hiperpopulacije, a s tim i do naglog osiromašenja čitave regije. Pauperizaciji međimurskog sela važan je uzrok i u neriješenim zemljišnim odnosima sa zaostalim feudalnim latifundijama.

Za sve to vrijeme Međimurje nema bitno važnog useljavanja pa migracioni pokreti, koji od 15. stoljeća dalje preplavljaju srednjovjekovnu Slavoniju s jakom populacijom s juga, zaobilaze Međimurje očito zbog tada već znatne prenapučenosti ovoga kraja. U posljednjih tristo godina, otkako u izvorima pratimo razvoj naselja i populacije u ovoj zemlji, indigeno naseljenje zadržalo je prvotni sastav razgranatih seoskih rodova bez znatnijih izmjena. Doseljenici, koliko ih u crkvenim maticama prepoznajemo po prezimenima ili nadimcima kao npr. Zagorec, Serbljin, Kranjec¹⁷ i dr., rijetki su pojedinci koji se brzo gube u domaćoj sredini. Ovako jaka postojanost međimurskog puka mogla se održati i zbog toga što je ovaj kraj ostao van dosega direktne osmanlijske okupacije. Iako je u toku 16. i 17. stoljeća i tu došlo do turskih naleta i pustošenja, ipak nema one katastrofalne depopulacije i uništenja naselja kako su to pretrpjeli

13) Rački F., Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana. Zagreb 1873, str. 556. te str. 567. i d.

14) Kanonske vizitacije arhiđakonata Bekšin, god. 1698. Arkiv zagrebačke nadbiskupije, Protocolli 71/II, str. 326: Numerus animarum in districtu Insulano cuius (sc. Bexin) archidiaconatu.

15) Buturac J., Žiteljstvo zagrebačke nadbiskupije. Katolički list, god. 92. Zagreb 1941, str. 304. i d.

16) Malek V., Natalitet u Međimurju. Katolički list, god. 92. Zagreb 1941, str. 225. — Buturac J., Natalitet u zagrebačkoj nadbiskupiji god. 1928—1938. Katolički list, god. 90. Zagreb 1939, str. 105.

17) Npr. u Kanonskim vizitacijama iz god. 1651., Arkiv zagrebačke nadbiskupije, Protocolli 3/III, gdje među imenima domaćina dolaze i ova tri naziva.

naši krajevi s onu stranu bojne linije. Zato u Međimurju nema pomicanja naselja ni stanovništva. Kroz stoljeća Međimurje nije primaćac imigracionog pučanstva, nego je stalno davalac viška svog prirasta. U takvoj konzervativnoj postojanosti naseljenja u dugom vremenskom periodu materijalni i kulturni posjed međimurskog sela dosegao je svoje zrele oblike, a to pogoduje njegovanju tradicije i u njoj uloženi vlastitih dobara.

Kad danas s našim aktuelnim pogledima osuđujemo zaostalost našeg sela, zaboravljamo, — a to zato jer smo sasvim zauzeti dnevnim potrebama našeg potrošačkog društva i u tom veoma preuzetni, — koliko skromniji životni okvir pogoduje uzdizanju pravih humanih vrijednosti. U mirnoj doklecici jednostavnog života bez zahuktane trke za zaradom i istovremenom potrošnjom u suvišnoj raskoši i pojedinačac i društvo u cjelini moglo se predati višem doživljavanju emocionalnog, a prema tomu i etičkog sadržaja. U zajedničkom višenju običaja i obreda, u igri, u plesu i pjesmi svladavale su se životne teškoće, pa neimaština, danas nama tako užasna, nije kategorično pokretala s ljudskom sudbinom. I bez nepotrebnog prizivanja seoske idile i bukoličkog raspoloženja, moramo priznati da gledajući unatrag na situaciju u međimurskom selu susrećemo u skromnom pa i sirotinjskom okviru potrebu za oplemenjivanjem svagdašnjice u čistoj životnoj radosti i poeziji.

I etnografska građa međimurskog sela ukazuje na sačuvanu arhaiku. Tako i pored toga da se danas u čitavom Međimurju podižu kuće na urban način, građene od betona i opeke, ipak ćemo naći u sporednim objektima još uvijek i starinskih elemenata. Jednostavan pleter od slame, trske, šiblja ili kolja služi u mnogostrukoj primjeni sve od zelenog živog plota pa do manjih nastambi i gospodarskih zgradica, a i do velikih, jakih ograda.¹⁸ A u dimenzioniranim spremnicima za kukuruz zvanim **koš** ili **kuružar** masivni pleter vješto izrađen od ljeskovog pruća daje neobično pozitivan likovni akcenat u seoskim dvorištima.¹⁹ Izradba različitih košara i slamnatih spremnica od ražene slame, danas najviše od kukuruzovine a pogotovo od uzgojenog vrbovog šiblja, sad je iz prastare proizvodnje prerasla u znatnu djelatnost, okupljenu u savremenim proizvodnim zadrugama. Tako bismo i starinsko lončarstvo morali pravilno vrednovati, jer su jednostavne posude, kao npr. oveća **bonja**, do kraja pozitivne u obuhvaćanju zadanog volumena te u tom odgovaraju današnjim traženjima u dekorativnom i funkcionalnom smislu. Domaći tekstil, u kojem je ranije prevladavao kao sirovina lan i konoplja, sve brže uzmiče pred novim tkaninama. Ipak se i pored tih promjena starinska nošnja u Međimurju sačuvala u dobroj stilskoj slici.²⁰ Premda su u ženskoj nošnji naglašene barokne značajke uz dosta novijih merkantilnih dodataka, ipak osnovno ruho zadržalo je prastaru slavensku sliku bijele odjeće. U muškom i ženskom odijevanju bijelo tkanje daje materijal za glavne odjevne predmete. Nekad je to bio lan, i to ona starinska vrsta **lana** koja danas kao kulturni rezidum sasvim nestaje, a koja je već u starom Egiptu dosegla ergološko savršenstvo. To je **lan pucavac**, ili kako ga naše žene zovu **svilec**, kojemu se pjeva »**lenek, svilice moja**«. Danas bježina međimurske nošnje ostaje u tvorničkom šifonu pa i u sintetskim tkaninama, nepomućena u svojoj

18) Gabrić P., Pleter i pletenje od pruća i slame u Međimurju. Rad Kongresa folklorista Jugoslavije 1957. Zagreb 1959, str. 27.

19) Isti, Koš ili kuružar u Međimurju. Zbornik za narodni život i običaje, knj. 45., u štampi.

20) Bošković K., Proizvodnja tekstila i pregled nošnje u Međimurju. Rad Kongresa folklorista Jugoslavije 1957., str. 33.

skladnoj slici, ostajući vjerna starinskom slavenskom kulturnom dobru. Ali nošnja se sačuvala upravo zbog dominantne potrebe međimurskog sela za plesom i zajedničkim pjevanjem. Tako je starinska nošnja Međimurja bitno povezana s pjesmom i plesom koji tu vladaju u punom životnom zamahu.

Jedna od prastarih radičnosti je ispiranje zlatonosnog pijeska na Muri i Dravi.²¹ Ne ponavljajući opis ovog u biti jednostavnog a ipak napornog posla, spomenut ćemo samo činjenicu da je jedno od glavnih sredstava pri tom radu daska za ispiranje, a ta je redovno od domaće jagnjedī. Nikakav drugi pribor zlatarima u Donjem Vidovcu ne može zamijeniti ovaj njihov starinski rekvizit.

Osobitu pažnju posvetit ćemo starinskim običajima Međimurja između kojih pokladne maske čine posebno poglavlje.²² Svoje plastične, likovno veoma uspjele maske Međimurci zovu **lafra**, tj. **larfa**, ali maske životinjskog lika zovu još i **lampā**.²³ Ova riječ, koja u kajkavskom znači goveđa gubica, nije proistekla samo iz takvog oblikovanja zoomorfne maske, koja i ne mora biti u obliku goveđe njuške, nego je tu trag onih drevnih veza koje su negda sačinjavale cjelinu slavenskog naseljenja u Podunavlju. Poznata je pokladna maska kod Sokaca u okolini Mohača pod nazivom **buša**, taj je naziv također izveden iz goveđeg lika, a i u široj Šokadiji, tako npr. u Đakovštini, i sad se o pokladama pjevaju rugalice zvane **bušarac**. Tako se u tim obrednim reliktnima Međimurje povezuje s ostalom srednjovjekovnom Slavonijom kojoj je ovaj kraj između Mure i Drave stalno pripadao.

I na kraju kad smo u nizu ilustracija uporedo s izlaganjem upoznali važnije elemente iz etnografije Međimurja, odgovorit ćemo na naprijed postavljena pitanja. Da ponovimo: kako da protumačimo pojavu da se baš u ovoj našoj regiji održao starinski pjevni način u muzikalno tako savršenom vidu kako ga posjeduje međimurska pučka popijevka. Našli smo odgovor: ova zemlja održala je u cjelini svoje kulturne baštine ne samo starinski muzikalni izraz, nego arhaični životni stil uopće. Zaključit ćemo da je Međimurje jedna od izrazitih enklava u kojoj se praslavenske vrijednosti odrazuju u umjetničkoj nadgradnji njezinog seljačkog naroda. Iz tog okvira mi danas unosimo arhaični slavenski melos u zreloj varijanti međimurske popijevke u našu savremenost. (Sl. 52—55).

21) Kolín Z., Ispiranje zlata u Međimurju. Rad kongresa, kao gore, str. 35.

22) Bošković K., Pokladne maske u Međimurju. Rad Kongresa, kao gore, str. 44.

23) Isti, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju. Narodna umjetnost I. Zagreb 1962, str. 81 i d.

STANOVNIŠTVO MEĐIMURJA 1698. g.

Župe	Stanovništvo 1698. g.	Domaćinstva 1698. g.	Broj članova u domaćinstvu
Belica	1913	192	8,5
Čakovec	2414	397	
D. Vidovec	1432	204	7,0
Legrad	2797		
M. Subotica	1698		
Nedelišće	1499		
Podturen	982	70	14,0
Prelog	2268	266	8,5
Selnica	2523		
Sv. Juraj n/B	3300		
Sv. Juraj n/T	1370		
Sv. Martin n/M	1248		
Štrigova	3327		
SVEGA:	26.771		

Tabela 1.) prema podacima od god. 1671 — 1698. iz Protocolli 71/II u Arhivu zagrebačke nadbiskupije

STANOVNIŠTVO MEĐIMURJA

Župe	Godine	1793	1830	1880	1937	Prirast u periodu		
		I	II	III		I	II	III
Belica	1990	1400	2120	4050	11,1	10,5	18,5	
Čakovec	3290	3680	5740	13055	3,1	11,4	22,4	
Dekanovec	1800	2100	3070	4690	4,5	9,5	10,8	
Donji Vidovec	1230	1870	1800	2700	13,7	0,9	8,8	
Draškovec	1515	2436	2860	6000	16,0	3,9	19,0	
Dubrava	2350	2150	2940	8480	0,2	7,5	33	
Goričan		2256	2677	4720		3,8	13,4	
Gornji Mihaljevec	1100	1590	2020	2850	11,6	5,5	7,2	
Kotoriba	1546	2118	2922	4920	9,7	7,7	12	
Legrad	1603	1865	2330	2780	4	5	3,4	
Macinec	870	1012	1586	2326	4	11,6	8,2	
Mačkovec	827	1065	1013	1576	7,5	1,5	2,4	
Mała Subotica	2641	2064	2438	3073	6	5	5	
Nedelišće	2013	2784	4197	7073	9	8,9	11,9	
Podturen	1218	1566	2432	4247	8	11,3	13,1	
Prelog	2546	3242	4528	5974	4	8,1	5,6	
Selnica		2456	3287	5889		6,9	13,9	
Sv. Marija n/M	1876	2711	2900	4700	10	1,4	10,9	
Sv. Juraj n/Bregu	1410	1775	2059	4338	7	4	20	
Sv. Juraj u Trnju	2224	3125	3879	7371	12	4	17	
Sv. Martin n/M	2641	2064	2438	3073	6	5	5	
Štrigova	2889	4225	5696	7165	17	4,5	5,5	
Vratišinec	1102	1308	2250	5003	4	20	25	
SVEGA:	41324	51802	66272	105953				

Tabela 2.) prema Dru J. Buturcu

DAS URSLAWISCHE ERBE VON MEDIMURJE

Das Lied von Medimurje gehört zu den Weisen, in denen die archaische, in unserer Musikfolklore dominante Pentatonik erhalten geblieben ist. Diese Musik begleitete die Slawen, als sie, ein kompakter ethnischer Organismus, in die europäische Kulturgemeinschaft eingetreten sind. In der gegenwärtigen Zeit hat unser bekannter Musikwissenschaftler Dr. Vinko Žganec das Medimurer Melos aufgewertet und es der Anonymität entrissen.

Die Begründung, wieso sich dieses alte slawische Erbe in voller musikalischer Reinheit erhalten hat und allen schweren historischen Streichen Widerstand leisten konnte, finden wir nicht nur in der geographischen Lage dieser Gegend, sondern auch in der erhalten gebliebenen ethnographischen Beschaffenheit, die die Lebensgrundlage dieses Phänomens darstellt.

Das Medimurer Landschaftsbild prägen seit jeher Wald und Wasser. Die Gruppierung der Niederlassungen bewahrte bis heute viele archaische Formen. So ist die Lage eines Dorfes durch die Anwesenheit von Wasser bedingt, das in neuester Zeit meist schwindet, doch es hinterließ ein leicht gewelltes Gelände mit manchem Tümpel. Die Dorfhäuser blicken nicht auf die Strasse, sie sind gegen den Hof gewendet, so dass die Strassen die Häusergruppen nicht verbinden, sondern trennen. Diese Häusergruppen — die ersten Familiengemeinschaften — sind konzentrisch ringsum das Wasser verbreitet und besiedelt. Die Dorfnamen sind noch echte Patronymika, in denen man das ursprüngliche Anthroponymium spürt. Das sind archaische Stammsiedlungen, die den Namen eines Vorfahren tragen.

Schon Jahrhunderte hindurch nimmt Medimurje keine Immigranten auf, im Gegenteil, es gibt den überschüssigen Zuwachs weiter, was die Pflege der Tradition günstig beeinflusst, und so verweist auch die ethnographische Beschaffenheit auf erhalten gebliebene Überlieferungen. Nebst der heute zeitgemässen Bauweise mit Beton und Ziegeln verwendet man noch immer häufig Stroh, Rohr und Strauchwerk zur Herstellung von Einfriedungen und Wirtschaftsgebäuden. Das uralte slawische Bild wird durch Tiermasken, Töpferei und Trachten mit dem blendenden Weiss ihres Grundstoffes vervollständigt. Die altertümliche Tracht ist mit Medimurer Gesang und Tanz eng verbunden.

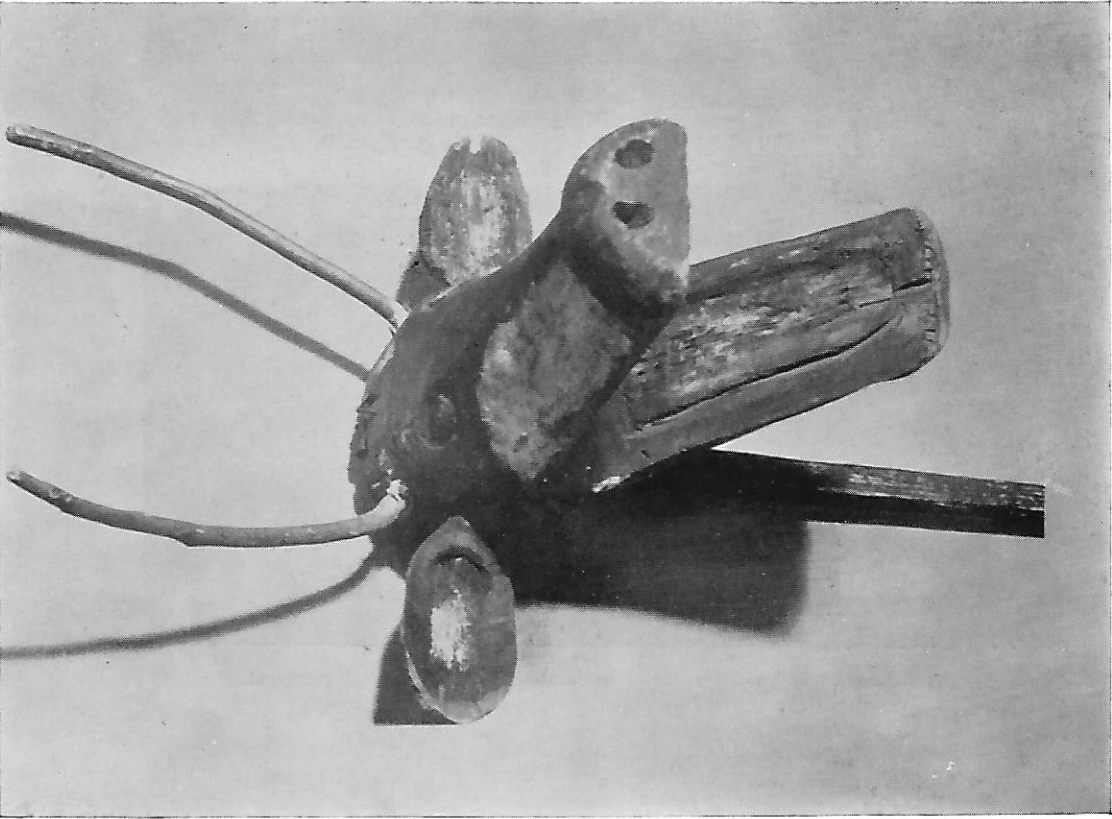
Dieses Land hat also nicht nur den herkömmlichen musikalischen Ausdruck beibehalten, sondern auch den archaischen Lebensstil, die urslawischen Werte aber spiegeln sich im künstlerischen Überbau des Medimurer Bauernvolkes wider.

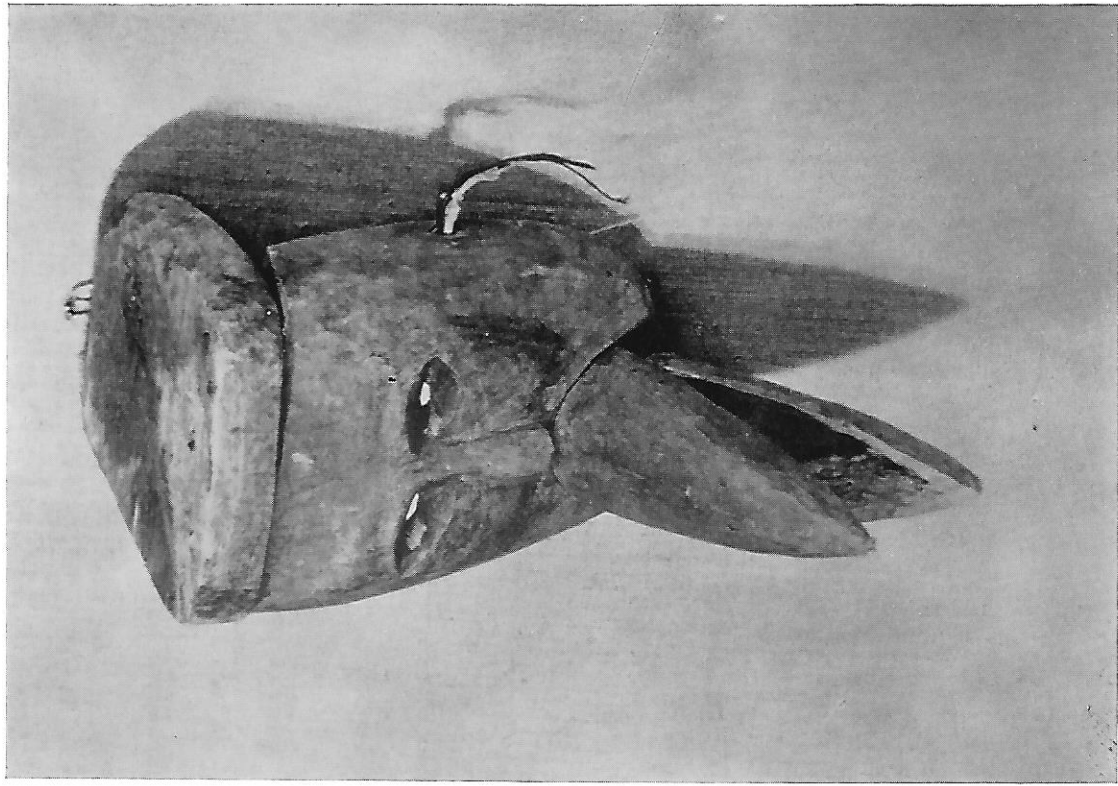
52. Starinske seoske kuće u Sv. Mariji — Međimurje

53. „Koš“ ili „kuružar“ u seoskom dvorištu u Donjem Vidovcu — Međimurje

54. Maska „čaplja — koza“ iz sela Podturen, Međimurje

55. Maska „lampa — čuk“ iz sela Dekanovec, Međimurje

**G O D I Š N J A K
G R A D S K O G
M U Z E J A**

broj 4

V A R A Ž D I N 1 9 7 0

GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN
ARHEOLOŠKI ODJEL

74224

Redakcijski odbor: Kurtalj Ivan, Ilijanić Mira, Tomičić Jasna

Odgovorni urednik: Runjak Josip

U povodu 45. god. Gradskog muzeja Varaždin

Prijevodi: prof. dr. Uroić Marija (njemački)
prof. Pletenac Vladimir (engleski)
Rihtarić Mirena (ruski)
Ilijanić prof. Mira (hrvatski)

Lektura: Paska prof. Bosiljka

Za sadržaj članaka odgovorni su autori.